

Historiska och nutida bilder av Muhammad

Göran Larrson, Göteborgs Universitet

Abstract: In Islamic traditions the biography of the prophet Muhammad is known as the Sira. This literature is an inspiration for all Muslims who aspire to become like Muhammad. However, to become like Muhammad can imply many different things and the study of the history of religions can show that Muslims have understood and interpreted the early history of Islam along many diverting lines of thought. This chapter provides an overview of the classical Sira-literature and some examples of how both Muslims and non-Muslims have found inspiration in the stories about the prophet Muhammad. The prophet's life has been used by film producers, novelists as well as by anti-Muslim advocates for debating Islam and Muslims.

1. Inledning: Muhammad som en förebild för muslimer

Vid sidan av Koranen utgör berättelserna om profeten Muhammad de viktigaste källorna för hur muslimer tolkar och praktiserar islam. I hadith-litteraturen, men också i profetbiografierna som utgår från ett kronologiskt perspektiv som börjar med profetens födelse och slutar med islams etablering – på arabiska benämnd som sira – finns vägvisningar om hur muslimer förväntas att leva sina liv om de vill följa islam. Men vad innebär det att följa Muhammad och vilka källor ligger till grund för sira-litteraturen? Hur fortsätter berättelserna om Muhammad att inspirera både muslimer och icke-muslimer idag?

När det gäller frågan om vad muslimer menar med att följa Muhammad är det uppenbart att man kan tolka både Koranen och profetlitteraturen på en mängd olika sätt. Medan exempelvis Islamiska staten i Syrien och Irak använde Koranen och profetlitteraturen för att legitimera våld, sexuella övergrepp, slaveri och dödandet av oliktankande

har merparten av muslimer en helt annan syn på dessa källor. Istället för att förknippas med våld ser majoriteten av världens muslimer Muhammad som en person som står upp för de svaga i samhället och som förespråkar fred och samexistens med sin omgivning. Muhammad blir ofta idag tolkad som ett etiskt föredöme och en modell för hur muslimer skall leva ett gott liv. Precis som inom kristna grupperingar är det också många muslimer som frågar sig "vad hade Muhammad gjort" om han hade levt idag? Hur skulle Muhammad exempelvis ha förhållit sig till dagens utmaningar som rasism, miljöförstörelse och patriarkala strukturer?

Vid sidan av de som betonar att man skall söka efter Muhammads principer finns även en stor mängd muslimer som strävar efter att efterlikna vad de anser ha varit Muhammads liv och leverne när det gäller moral och etik. Detta kan bland annat innebära att man försöker att klä sig på samma sätt som man anser att Muhammad gjorde. Man försöker dels att efterlikna hans yttre (till exempel när det gäller hår, skägg och klädsel) och dels hans sätt att vara i både tanke och handling. Den senare aspekten kan bland annat innebära att man försöker att efterlikna hans beteende, till exempel hur han satt, vilka matvanor han hade samt vad han tyckte om att göra i sitt liv.

Muhammad är alltså en förebild som muslimer kan efterlikna och följa på olika sätt. Men vad det innebär att efterlikna och följa kan dock variera mellan olika tidsperioder och bland olika muslimer. Förutom att källorna ofta lämnar stort utrymme för tolkning är en annan viktig förklaring till den stora variation som finns att profetlitteraturen är insamlad och sammanställd av människor. Detta faktum har dels bidragit till att göra denna litteratur mer omfattande och dels anser de flesta muslimer att det är lättare att tolka och kritisera hadith- och sira-litteratur eftersom den kan innehålla brister och felaktigheter då den är baserad på mänskliga vittnesmål. På denna punkt skiljer sig profetlitteraturen från Koranen som uppfattas som guds ord till människorna.

2. De historiska källorna till Muhammads liv

Även om muslimer har kommit fram till olika läsningar och förhållningssätt till profetlitteraturen utgår de i stort sett från samma källor.

Merparten av både äldre och nyare sira-böcker baseras därför på de skrifter som finns sammanställda i tabell 1.

Författare/sammanställare	Titel
Ibn Ishaq (d. 767), sammanställdes av Ibn Hisham (d. 828)	<i>Sirat rasul Allah</i> ("Guds profets biografi")
Al-Waqidi (d. 823)	<i>Kitab al-maghazi</i> ("Boken om fälttågen")
Ibn Sa'd (d. 845)	<i>Kitab al-tabaqat al-kabir</i> ("Generationernas stora bok")
Al-Baladhuri (d. 892)	<i>Ansab al-ashraf</i> ("De noblas genealogi")
Al-Tabari (d. 923)	<i>Tārikh al-rasul wa al-muluk</i> ("Profeternas och kungarnas historia")

Tabell 1: Klassisk profetlitteratur (från Motzki 2010, XI; Khalidi 2009, 16. Återfinns i Larsson 2011, 125).

Utan att gå in på några detaljer kring dessa böcker eller deras författare (eller sammanställare) innehåller de flesta ett liknande material och de utgår mer eller mindre ifrån en snarlik berättelse om Muhammad och islams tidiga historia. Enligt Tarif Khalidi återkommer därför ett antal teman i samtliga sira-böcker. Dessa teman kan sammanfattas på följande sätt (Khalidi 2009, 60-61; sammanställning från Larsson 2011, 125):

- Förhistorien inleds vanligtvis med en beskrivning av skapelsen, de tidigare profeterna (Adam, Abraham, Moses och Muhammad); Arabien före islam och en presentation av Muhammads släkt.
- Muhammads födelse och tidiga barndom.
- Muhammads ungdomstid före äktenskapet med Khadija.
- Muhammads äktenskap med Khadija och uppenbarelsen början.

- Muhammad predikar i Mecka; Muhammad och de tidiga följeslagarna förföljs; Muhammads farbror Abu Talib och hans hustru Khadija dör.
- Uttåget ur Mecka (hijra) och den tidiga historien i Medina. Lagar och regler för islam fastställs; slag och fälttåg mot Mecka; samt intåget i Mecka år 630.
- Muhammads sista dagar och död.

Ur ett jämförande litteratur- och religionsvetenskapligt perspektiv tycks sira-litteraturen fylla en viktig funktion då den sätter berättelsen om Muhammad i relation till de bibliska profeterna och den äldre historien. På detta sätt kan historieskrivningen skapa trovärdighet och legitimitet för islam eftersom denna "nya" religion sammankopplas med äldre judiska och kristna traditioner samtidigt som de muslimska historieskrivarna fick en möjlighet att markera på vilka sätt islam skiljer sig från de tidigare religiösa traditionerna. Sira-litteraturen pekar både på kontinuitet och avbrott från de äldre traditionerna. Framför allt blev det viktigt att förklara varför de tidigare profeterna, som beskrivs vara sända av gud i Koranen, hade missförstått av människorna. Det var också viktigt att förklara och framhålla att Muhammad var den sista profeten som gud hade sänt till människorna.

Vid sidan av att vara en vägledning för muslimer kan sira-litteraturen därför läsas som ett försök att ge islam legitimitet och auktoritet i relation till judiska, kristna och andra främreorientalska traditioner. Men precis som Franz Rosenthal (1962) framhåller är det viktigt att tolka likheterna mellan Koranen och de judisk-kristna traditionerna försiktigt. Vad som utgör inlåningar och omtolkningar samt vad som skall ses som den ursprungliga källan är ofta svårt att klargöra på ett säkert sätt. Rosenthal skriver:

The provenience of much of this material from the *Midrāsh* and the *haggādāh* of Jews and Christians is generally accepted by modern scholars. To be sure, the scholars who studied the question of origin were bent upon finding Judaeo-Christian parallels and sources and paid little attention or none whatever, to the large mass of material that could not be identified in this manner. But there is a significant amount of proven relationship between the

Muslim material and Judaeo-Christian literature; and, of course, the fact that no parallel text or source may be available cannot ever constitute a satisfactory argument against Judaeo-Christian provenience. Thus, unless it can be shown that a given story cannot have come to the Muslims from Jewish or Christian sources, the Judaeo-Christian tradition remains the most likely source of origin, in particular for all the older material (Rosenthal 1962, 43).

Om vi lämnar de källkritiska problemen är det också viktigt att framhålla att det finns en avgörande skillnad mellan Koranen och profetlitteraturen. På flera punkter avviker denna litteratur från hur många muslimer förväntas att uppfatta Muhammad. I Koranen framställs Muhammad som en "vanlig" människa med behov, brister och begär, något som kan sammankopplas med den teologiska tanken att muslimer inte skall förledas att tro att de skall dyrka profeten eller att det var han som hade författat Koranen. Ur ett muslimskt perspektiv är Muhammad "endast" guds sändebud och det var i denna roll som han mottog guds uppenbarelse. Detta betyder att han inte är gudomlig och att han inte skall dyrkas. Att sätta någon vid sidan av gud (på arabiska *shirk*) utgör därför en allvarlig synd och det är på denna punkt som exempelvis de kristnas betoning av treenighetsläran uppfattas strida mot muslimers framhållande av monoteismen.

På samma sätt som andra människor kände Muhammad exempelvis hunger, glädje, sorg och vrede och precis som alla människor dog han av ålder och sjukdom. Dessa aspekter finns givetvis med i sira-litteraturen, men här finns också berättelser som pekar på att Muhammad inte var en vanlig människa. Exempelvis berättas det i sira-litteraturen hur änglarna öppnar Muhammads bröstkorg och tar bort hans synder och förbereder honom för profetskapet (Birkeland 1955). Här kan man också läsa om den så kallade nattliga resan där Muhammad blir upptagen till himlen och möter de tidigare profeterna. Den första berättelsen återges till exempel i Salih Tufekcioglus *Det sista sändebudet*, en bok som jag strax skall återkomma till. När det gäller öppnandet av Muhammads bröstkorg skriver Tufekcioglu på följande sätt:

En dag när Muhammed (gfvh¹) var ute och lekte med några barn hände något mycket märkligt som bokstavligen skulle sätta spår i honom under resten av hans liv. Han upplevde hur två vitklädda änglar steg ner till honom, lade ner honom på marken och öppnade upp hans bröstorg. De tog ut hans hjärta och tvättade det rent med snö i ett fat av guld. Sedan lade de tillbaka hjärtat, slöt ihop Muhammeds (gfvh) bröstorg och lät honom gå (Tufekcioglu, utan år, 17).

Samtidigt som denna typ av berättelser skiljer sig från beskrivning av Muhammad i Koranen som en "vanlig" människan är dessa mirakulösa episoder avgörande eftersom de placerar in Muhammad i en linje av äldre profeter från de judiska och kristna berättelserna. För många muslimer, inte minst bland så kallade muslimska mystiker (sufier), är dessa berättelser en viktig källa till inspiration och kraft (se till exempel Ernst 2010). Samtidigt har andra muslimska grupperingar kommit att nedtona dessa episoder eftersom de ger Muhammad en upphöjd position som riskerar att spilla över till en dyrkan av honom. Trots att det är nödvändigt att efterlikna Muhammad menar exempelvis så kallade salafistiskt inspirerade muslimer att Muhammad inte får bli föremål för dyrkan. Att se någon eller något som en förmedlande länk mellan Gud och människan eller något som skall ge speciella favörer från Gud benämns som tawassul på arabiska. Precis som avgudadyrkan eller att sätta någon vid guds sida (shirk) är detta en allvarlig synd enligt många muslimer. Men sira-litteraturens under och mirakler kan också avfärdas eftersom de uppfattas strida mot exempelvis naturvetenskapens lagar. Precis på samma sätt som den tyske teologen Rudolf Bultmann (1884–1976) försökte att avmytologisera Bibeln menar vissa muslimer att sira-litteraturens framhållande av mirakel kan bli ett hinder för tro eftersom de motsäger den moderna människans rationella förnuft (till exempel Haykal 1995).

3. Nyare berättelser om Muhammad i litteratur, musik och film

Vid sidan av de muslimska tolkningarna som har ett normativt och uppbyggligt syfte med sina skrifter har även västerländska forskare va-

1. Gfvh = Guds frid och välsignelse vare över honom.

rit tvungna att förlita sig på hadith- och sira-litteraturen för att kunna rekonstruera en bild av islams uppkomst. Samtidigt som många av de tidigaste islamologiska forskarna som till exempel Joseph Schacht (1902–1969), Ignaz Goldziher (1850–1921) och W. Montgomery Watt (1909–2006) var skeptiska till källornas trovärdighet var de ändå tvungna att använda sig av de normativa källorna för att överhuvudtaget kunna skriva om Muhammad och islams formativa tid. Harald Motzki som bland annat har sammanställt boken *The Biography of Muhammad: The Issue of the Sources* påpekar detta faktum på ett tydligt sätt när han skriver:

The fact that these sources had been compiled two or three centuries after the death of the Prophet did not disturb the first Western biographers of the Prophet very much because the sources consisted of traditions which purported to go back to earlier times, often even to eyewitnesses of the event itself. The biographers realized, of course, that there were contradictions in the sources, traces of legends, exaggerations, and many kinds of biases, but they were nonetheless convinced that a critical mind would be able to reconstruct what really happened (Motzki 2010, XI).

Att peka på motsägelser och framhålla kritiska perspektiv har dock inte hindrat västerländska forskare från att skriva tjocka böcker om Muhammad och islams tidiga historia. På detta sätt har även icke-muslimska forskare bidragit till att sprida berättelserna om Muhammad till en vidare läsekrets.

Även ett stort antal författare och poeter har använt sig av profetberättelserna för att skapa mer eller mindre nya berättelser om islam och profeten (Toorawa 2006). Exempelvis har den egyptiske nobelpristagaren Naguib Mahfouz (1911–2006) låtit sig inspireras av denna litteratur i sin bok *Awlad haratina* från 1959 (på svenska översatt 1990 som *Drömmarnas gata*). Läsare som känner till bibelns och koranens texter kommer omgående att känna igen sig i Mahfouz karaktärer och bokens ramberättelse. Precis som i judisk-kristna och islamiska historieskrivningar tar Mahfouzs berättelse sin utgångspunkt i de första människorna och det tidiga samhällets utveckling. Samtidigt som igenkänningsgraden är stor är karaktärernas personligheter förändrade

och Mahfouz läser historien genom sin samtidsglasögon. Våld, brutalitet, droganvändning och förtryck är precis som i Mahfouz Egypten ett återkommande tema.

Huruvida *Våra drömmars gata* är en satir av religionen islam eller en samhällskritisk skildring av den repressiva egyptiska staten är dock upp till läsaren att avgöra, enligt Mahfouz. Oberoende av denna inställning var det just denna roman som angavs som ett skäl till varför Mahfouz blev knivhuggen 1994 av en muslim som ansåg att han hade hädat och brutit med islam. Genom sitt skönlitterära skapande och sin alludering på Koranens berättelser sågs han som en heretiker och avfalling (kafir) från islam enligt den muslim som attackerade honom i Kairo (Toorawa 2006).

Även den brittisk-indiske författaren Salman Rushdie använde berättelser om profeten Muhammad och islams tidigaste historia för att skapa sin kontroversiella och mycket uppmärksammade bok, *Satansverserna* (se till exempel Bergenhorn 2006). I detta verk spelar exempelvis den metamorfos som Iblis genomgår en avgörande roll. Bokens titel alluderar också på de så kallade satansverserna där djävulen skall ha försökt att förmå Muhammad att inkludera falska uppenbarelser i Koranen. I den islamiska historieskrivningen blev dessa verser utrensade (för en analys av denna berättelse se Burton 1970).

Ett ytterligare exempel på en författare som har låtit sig inspireras av profetberättelserna är den amerikanska författaren Sherry Jones. I sin bok *The Jewel of Medina* använder sig Jones av profetlitteraturen för att teckna en bild av Muhammads hustru Aisha (för en analys av denna roman se Larsson 2014). Men precis som Mahfouz hon har också valt att göra vissa avkall på historien eftersom hennes syfte är att framställa Aisha som en självständig och stark kvinna. När det gäller sitt motiv att skriva boken berättar Jones på följande sätt:

Ja! Jag har aldrig läst något om att Aisha kunde hantera ett svärd, men jag ville visa att en del kvinnor faktiskt deltog i de första islamiska striderna under Muhammed. Det var inte vanligt, men det förekom. [...] De flesta av de friheter jag tagit mig har att göra med hustrurna eftersom jag inte kunnat få tag i särskilt många detaljer om de flesta av dem. De saker jag fått fram rör huvudsakligen vad de gjorde, inte varför. Jag blev tvungen att hitta på motiv, vilket

jag som skönlitterär författare var glad att jag kunde göra (Jones 2010, 390-391).

Muhammads liv har också legat till grund för populärvetenskapliga framställningar i musik och film. Medan exempelvis nutida musiker som Nusrat Fatih Ali Khan (1948-1997), Youssou N'Dour (f. 1959) och Sami Yosuf (f. 1980) har sjungit och gjort musik som har haft som syfte att ära profeten har sånger om Muhammad varit det centrala temat för den så kallade nashid-musiken som innehåller hymner om bland annat profeten och islamiska dygder. Medan de tidigare exemplen har fått stor spridning bland icke-muslimer är nashid-sångerna kanske främst populära bland muslimer. Denna typ av sånger har en lång tradition inom olika muslimska grupper, men under de senaste decennierna har dessa hymner också fått en framskjuten plats hos muslimska grupper som Islamiska staten, Talibanerna, Hamas och Hizbullah (se Berg 2017 och Lahoud 2017; för en studie av islam och musik, se till exempel Larsson & Otterbeck 2017).

Även filmproducenter har inspirerats av berättelser om Muhammad när de har skapat filmer om profetens liv och islams tidiga historia. I linje med den stora mängd av filmer som finns om Jesus och andra profeter har även Muhammad gestaltats i filmer som till exempel Mustapha Akkads *The Messenger* från 1976 (Bakker 2009). Ett annat exempel är den animerade filmen *Muhammad: The Last Prophet* som producerades av Fine Media Group och Badr international år 2004. I vissa fall har dessa filmer setts som kontroversiella och teologiska auktoriteter som al-Azhar universitetet i Kairo har bland annat fått gå in som garant för *Muhammad: The Last Prophet*. Syftet har varit att garantera att filmen är "tillåten" och "godkänd" för muslimer, någon som var viktigt för de som låg bakom produktionen av den tecknade filmen *The Last Prophet*. En målgrupp för filmen var muslimska barnfamiljer och för att nå denna grupp var man tvungen att vara säkra på att filmen inte bröt mot några centrala muslimska trossatser. Framför allt har frågan om det var möjligt att avbilda profeten och de första följeslagarna skapat debatt bland vissa muslimska grupper (Larsson 2006). När jag skriver "gestaltats" så innebär det i dessa filmer att filmkamerans perspektiv får skildra Muhammads blick och profeten syns aldrig på bild.

Vid sidan av dessa exempel är det nödvändigt att lyfta fram att vissa icke-muslimer som inte primärt är religionsvetare eller arabister också har skrivit böcker om Muhammad. Ett syfte har bland annat varit att bemöta anti-muslimska uppfattningar och skapa en bas för religionsdialog. Ett tydligt exempel är Karin Armstrongs biografi om Muhammad (2003). Även om hennes framställning bygger på både islamiska källor och västerländsk forskning är hennes syfte framför allt att lyfta fram Muhammads "goda sidor" och bemöta vad hon ser som negativa, stereotypa eller direkt felaktiga uppfattningar om islams profet. Hon skriver bland annat att "den bästa utgångspunkten för en så viktig process måste vara att grundligt studera profeten Muhammeds liv, den man vars vishet och särpräglade geni kan sprida ljus i vår mörka och skrämmande tid" (Armstrong 2003, 13).

Medan Armstrong kan ses som en representant för en röst som efterfrågar religionsdialog har också en stor mängd anti-muslimska talespersoner valt att framställa Muhammad i ett negativt eller tvivelaktigt ljus. Exempelvis ifrågasätter Robert Spencer och Ibn Warraq Muhammads existens, medan den svenske konstnären och islam-kritikern Lars Vilks (1946–2021) framställer Muhammad som en farlig profet. Trots att det saknas en systematisk analys av den polemiska litteraturen om Muhammad kan dessa verk bäst beskrivas som negativa speglingar av den apologetiska litteraturen. Även om muslimer inte ser anti-muslimska bilder av Muhammad som en del av profetlitteraturen är detta en genre som på många sätt också hämtar näring ur just de islamiska källorna. Skillnaden är att dessa röster läser de islamiska källorna på ett negativt och ifrågasättande sätt som ofta har som syfte att väcka vrede och skapa debatt.

4. Ett nutida svenskt exempel: Salih Tufekcioglus *Det sista sändebudet*

Som redan påpekats är litteraturen om profeten Muhammad inte något som endast tillhör islams tidiga historia. Även om dagens framställningar skiljer sig från de äldre texterna som exempelvis återfinns i tabell 1 bygger även moderna framställningar på samma berättelser och texter. Istället för att återge hela Muhammads liv från födelse, uppen-

barelse till död är det dock vanligt att samtida muslimska teologer som till exempel Tariq Ramadan lyfter fram och betonar någon viss aspekt eller ett visst ämne som man vill fokusera i sin litteratur. Exempelvis kan profetens liv användas som en illustration för hur muslimer skall förhålla sig till ämnen som mänskliga rättigheter, klimatutmaningar eller etik. Muhammad kan också läsas som en profet som accepterade den moderna teknikens utveckling och som betonade att det var möjligt att förena tro och vetande (se till exempel Muhammad Husain Haykals *Hayat Muhammad*, "Muhammads liv"). På samma sätt kan Muhammad också framställas som en profet som legitimerade kampen mot den västerländska kolonialismen (även denna aspekt återfinns i Haykals *Hayat Muhammad*). Andra vanliga ämnen är könsroller eller rättvisa (Svensson 1996). Samtidigt som flera av dessa böcker kan vara svåra att klassificera eller genre-bestämma som typiska exempel på profetlitteratur är det vanligt att författarens resonemang och "frågor" besvaras med ett påstående om hur Muhammad förhöll sig till ett visst ämne eller hur han skulle ha förhållit sig till det om han hade levt idag.

Ett modernt exempel på hur muslimer läser och förhåller sig till Muhammads liv återfinns i den svenska föreläsaren och predikanten Salih Tufekcioglus bok *Det sista sändebudet* (utan år; för en analys av denna bok se även Sorgenfrei 2019). Liksom i den äldre litteraturen innehåller Tufekcioglus bok en genomgång av de avgörande händelserna i Muhammads liv. Läsaren ges här en enkel och kondenserad framställning av Muhammads liv som sträcker sig från hans födelse, uppenbarelsen, kampen mellan Mecka och Medina, islams seger och profetens död. Dessa delar bygger i princip på den litteratur som återfinns i tabell 1. Det som gör boken speciellt intressant är de så kallade fokuspunkter som Tufekcioglu har valt att inkludera i sin framställning. Dessa kan beskrivas som bryggor som knyter de historiska delarna till läsarens samtid och till aktuella frågor i det svenska samhället. I boken återfinns följande fokuspunkter:

- Miljövård (ss. 13-16)
- Arbetsliv (ss. 29-30)
- Integration (ss. 46-49)
- Religionsdialog (ss. 55-58)
- Social rättvisa (ss. 66-70)

- Mänskliga rättigheter (ss. 79-81)
- Barn och ungas roll (ss. 93-95)
- Räntefri ekonomi (ss. 104-106)

Även om Tufekcioglu inte förklarar varför just dessa och inte andra fokuspunkter är inkluderade i boken är det tydligt att läsaren förväntas att relatera ett antal samtida frågor till islams tidiga historia, Muhammads liv och hur man som muslim bör förhålla sig till det svenska samhället. På detta sätt knyter Tufekcioglu islams tidiga historia och profeten Muhammads liv till vår egen samtid. En genomgående poäng i framställningen är att visa att islam är förenligt med det svenska samhället och att muslimer inte skall vara rädda för att förlora sin tro även om de lever i ett sekulärt samhälle. För att visa på den likhet som föreligger mellan islam och det svenska samhället väljer Tufekcioglu att inleda ett antal fokuspunktsavsnitt med att citera den svenska grundlagen och Koranen. Ett exempel på denna metod återfinns i avsnittet "Miljövård". Denna "fokuspunkt" inleds med följande två citat:

"Han har rest himlens valv och fastställt [alltings] mått, för att ni inte skall överskrida [dessa] mått" (Koranen 55:7).

"Det allmänna skall främja en hållbar utveckling som leder till en god miljö för nuvarande och kommande generationer" (Regeringsformen, 1 kap; Tufekcioglu, utan år, 13).

För Tufekcioglu visar både Koranen och den svenska Regeringsformen att människan har ett ansvar och att vi måste respektera naturen. Istället för att se svensk lag som något som inte är förenligt med en tro på islam vill han istället framhålla att Koranen och svensk lagstiftning är inne på samma linje. De är snarare komplementära och förenliga och muslimer skall inte vara rädda att stå upp för den svenska lagen. Den miljöförstörelse som idag pågår i världen är därför ett brott mot både guds vilja och svensk lag, enligt Tufekcioglus analys.

Ett annat exempel på hur tron på islam förenas med svensk lagstiftning återfinns i avsnittet "Fokuspunkt 3. Integration". Även detta avsnitt inleds med två citat, ett från Koranen och ett från Regeringsformen. Här lyfter Tufekcioglu fram följande aspekter:

Det allmänna skall verka för att alla människor skall kunna uppnå delaktighet och jämlikhet i samhället” (Regeringsformen, 2 paragraf).

“Och visa godhet... mot grannen som står er nära och grannen som är främling...” (Koranen 4:36; Tufekciouglu, utan år, 46).

Även i detta avsnitt är det tydligt att Tufekciouglu framhåller att svensk lag är förenlig med en tro på islam. Enligt hans läsning finns det ingen grund för vare sig rasism eller diskriminering i Koranen och i linje med svensk lag framhåller Koranen att mångfald är något som berikar världen. Som stöd för denna läsning lyfter han fram sura 49, vers 13, som betonar att Gud har delat in människorna i olika stammar och grupper och att människorna skall lära känna varandra.

Människor! Vi har skapat er av en man och en kvinna, och Vi har samlat er i folk och stammar för att ni skall lära känna varandra. Inför Gud är den av er den bäste vars gudsfruktan är djupas. Gud vet allt, är underrättad om allt (sura 49:13; svensk översättning av Muhammad Knut Bernström 1998/2000).

Enligt Tufekciouglu förstälse levde Muhammad (precis som dagens svenskar) i ett mångkulturellt och mångreligiöst samhälle där det var viktigt att respektera minoriteter. Muhammad visade exempelvis på betydelsen av att respektera även de som inte delades hans tro när han ingick affärssuppgörelser med icke-muslimer. Istället för att fördöma dessa människor och ta avstånd från de som talade illa om honom bemötte han ovilja med vänlighet och respekt. Efter uttåget från Mecka (*hijra*) ingick Muhammad omgående ett kontrakt med icke-muslimerna i Medina (det så kallade Medina-fördraget) som gav dessa minoriteter fullständiga rättigheter och religionsfrihet. Han gav dem samma rättigheter och förpliktelser enligt Tufekciouglus läsning.

Utan att gå in i historiska detaljer och diskutera huruvida dessa läsningar stämmer eller om religionsfriheten i Medina kan likställas med den svenska lagstiftningen är det möjligt att läsa Tufekciouglu bok som ett försök att visa på vilken betydelse profeten Muhammad kan ha för muslimer i Sverige. Istället för att framhålla att muslimer skall isolera sig från det omgivande samhället och bygga upp parallella rätts-

system tycks han betona att muslimer kan bli delaktiga och ta ansvar för det svenska samhället. Muhammad blir genom en sådan tolkning både en förebild för muslimsk tro och för muslimer som vill bli en del i det svenska samhället.

5. Sammanfattning

Min kortfattade genomgång av den stora mängd berättelser som finns om profeten Muhammad och hans liv visar på att både muslimer och icke-muslimer kan tolka och använda de historiska källorna på en mängd olika sätt. Medan alla muslimer framhåller Muhammad som ett föredöme och en modell för hur man skall leva sina liv är det uppenbart att muslimer kan mena olika saker när det säger att de följer Muhammad. Vissa betonar Muhammads "tänkande" och "principer" för att tolka vad det innebär att vara muslim i ett land som till exempel Sverige idag. Andra menar istället att man skall efterlikna Muhammad och därmed klä sig och se ut som han gjorde och man skall bli en kopia av honom så långt som möjligt.

Vid sidan av de normativa och vägledande muslimska berättelserna om Muhammad har också ett stort antal icke-muslimska forskare försökt att återskapa islams tidiga historia på basis av de islamiska källorna. Även om forskare ofta har uttryckt en viss skepsis mot källornas trovärdighet och pekat på källkritiska problem (se till exempel Crone 2008 för en bra sammanfattning av några centrala problem) har man lika väl varit tvungen att förlita sig på de källor som finns om man vill skriva en historia om Muhammads och islams tidiga historia. Även dessa beskrivningar och analyser kan ses som en del av historien om Muhammad.

Likaså har också ett stort antal musiker, författare, poeter, filmskapare och konstnärer låtit sig inspireras av berättelserna om Muhammad. I vissa fall har dessa berättelser och återgivningarna varit sympatiskt inställda mot den muslimska historieskrivningen och i andra fall har de varit mer negativa. I andra fall har man snarare använt berättelserna om Muhammad och islams tidiga historia som en inspiration för att skapa nya berättelser och fiktion som står långt ifrån hur majoriteten av muslimer förstår och förhåller sig till sin religion. I vissa fall, som

med Salman Rushdie, Jylland-Postens Muhammad karikatyrer, eller Lars Vilks, har dessa fiktiva beskrivningar av Muhammad fått konsekvenser för både konstnären och för samhället i stort (se till exempel Klausen 2009; Larsson & Lindekilde 2009).

En tredje genre av profetbiografier är anti-muslimska beskrivningar av Muhammad. Även om dessa är negativa till islam och Muhammad är det uppenbart att deras utgångspunkt också är den muslimska historieskrivningen och dess källor. På detta sätt kan de också ses som uttryck för en slags berättelse om Muhammad.

Oavsett vad vi tycker och tänker om islam och profeten Muhammad är han precis som Jesus, Buddha, Moses och Zarathustra en person som har gjort ett djupt avtryck på mänskligheten och ur detta perspektiv kommer han att fortsätta att vara både ett studieobjekt och en person som vi människor kommer att fortsätta att berätta om. När, var, hur och varför vi berättar som vi gör är i sig ett studieobjekt för framtida forskning.

6. Litteratur

- Armstrong, K., 2003, *Muhammed. En biografi*, svensk översättning av M. Brogren, Stockholm: Forum.
- Bakker, F. L., 2009, *The Challenge of the Silver Screen: An Analysis of the Cinematic Portraits of Jesus, Rama, Buddha and Muhammed*, Leiden & Boston: Brill.
- Berg, C., 2017, *The Soundtrack of Politics: A Case Study of Anashid in Hamas and Hizbullah*, Göteborg: Göteborgs universitet.
- Bergenhorn, M., 2006, *Öppna Universum! Slutna traditioner i Salman Rushdies Satansverserna*, Lund: Almqvist & Wiksell.
- Birkeland, H., 1955, *The Legend of the Opening of Muhammed's Breast*. Oslo: Jacob Dybwad.
- Burton, J., 1970, 'Those Are the High Flying Cranes', *Journal of Semitic Studies* 15, 246-265.
- Crone, P., 2008. 'What do we actually know about Mohammed?', *OpenDemocracy*, 10 June 2008. Hämtad från: https://www.opendemocracy.net/en/mohammed_3866jsp/ (besökt 2022-12-14).

- Ernst, C. W., 2010, 'Muhammad as the Pole of Existence', i *The Cambridge Companion to Muhammad*, red. J. E. Brockopp, Cambridge: Cambridge University Press, 123-138.
- Haykal, M. H., 1995, *The Life of Muhammad*, översättning till engelska av Ismail Ragi A. Al-Faruqi, Plainfield, Indiana: American Trust Publications.
- Jones, S., 2010, *Medinas juvel*, svensk översättning av Lisbet Holst, Stockholm: Pocketförlaget.
- Khalidi, T., 2009, *Images of Muhammed: Narratives of the Prophet in Islam across the Centuries*, New York & London: Doubleday.
- Klausen, J., 2009, *The Cartoons that Shook the World*, New Haven, Connecticut: Yale University Press.
- Koranens buskap*, 1998/2000, svensk översättning av Muhammed Knut Bernström. Stockholm: Proprius. Kan även läsas online via <http://www.koransbudskap.se/> (besökt 2022-12-13).
- Lahoud, N., 2017, 'A Cappella Songs (*anashid*) in Jihadi Culture', i *Jihadi Culture: The Art and Social Practices of Militant Islamists*, red. T. Hegghammer, Oxford: Oxford University Press, 42-62.
- Larsson, G., 2006, 'Animerad film i islams tjänst', i *Religion och medier. Några perspektiv*, red. G. Larsson, M. Lövheim & A. Linderman, Lund: Studentlitteratur, 103-119.
- Larsson, G., 2011, 'Den islamiska profetlitteraturen', i *Levande ord. Tolkningar av abrahamitiska källtexter*, red. S. Olsson & H. Stenström, Lund: Studentlitteratur, 123-139.
- Larsson, G., 2014, 'Hadith al-ifk in one Contemporary Western Novel', i *Den trogne arbetaren i vingården. Festskrift till Bo Claesson*, red. S. Olofsson, Göteborg: LIR Varia, 101-108.
- Larsson, G. & Lindekild, L., 2009, 'Muslim Claims-making in Context: Comparing the Danish and the Swedish Muhammad Cartoons Controversies', *Ethnicities* 9, 361-382.
- Larsson, G. & Otterbeck, J., 2017, 'Islam and Popular Music', i *The Bloomsbury Handbook of Religion and Popular Music*, red. C. Partridge & M. Moberg, London: Bloomsbury, 111-120.
- Mahfouz, N., 1959/1990, *Drömmarnas gata*, svensk översättning av Hadi Kechrida & Oluf Lindqvist, Stockholm: Bokförlaget T. Fischer & Co.
- Motzki, H. (red.), 2010, *The Biography of Muhammad: The Issue of the Sources*, Leiden: Brill.

- Rosenthal, F., 1962, 'The Influence of the Biblical Tradition on Muslim Historiography', i *Historians of the Middle East*, red. B. Lewis & P. M. Holt, London: Oxford University Press, 35-45.
- Sorgenfrei, S., 2019, 'Sveriges första Muhammedbiografi skriven av en muslim?', i *Religionsvetenskapliga kommentarer* 2019-02-21. Hämtad från <http://religionsvetenskapligakommentarer.blogspot.com/2019/02/sveriges-forsta-biografi-over-muhammed.html> (besökt 2022-12-13).
- Svensson, J., 1996, *Muslimsk feminism. Några exempel*, Lund: Lunds universitet.
- Toorawa, S. M., 2006, 'Modern Arabic literature and the Qur'an: inimitability creativity ... incompatibility', i *Religious Perspectives in Modern Muslim and Jewish Literatures*, red. G. Abramson & H. Kilpatrick, London & New York: Routledge, 239-257.
- Tufekciouglu, S., utan år, *Det sista sändebudet: hans liv och budskap*, utan ort: Tahara.